

AHMET MİTHAT EFENDİ VE MADAM GÜLNAR*

AHMET MİTHAT EFENDİ AND MADAM GÜLNAR

İsmail KARACA**

ÖZET

Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar ile 1889 yılında Stockholm'de toplanan VIII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'nde tanışır ve dost olurlar. Tanışmalarından itibaren yaklaşık bir ay birlikte geçiren ve Berlin, Paris gibi Avrupa'nın önemli bazı şehirlerini gezen Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar, doğu-batı medeniyeti, ilim-teknik, kadın-aile hayatı, din, felsefe, ahlâk, kültür, edebiyat, güzel sanatlar gibi pek çok konuda sohbet ederler, fikir alışverişinde bulunurlar.

Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar'ı İstanbul'a davet eder ve *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı eserinde uzun uzun ondan bahseder. Ahmet Mithat Efendi'nin davetini kabul ederek 1890 yılında İstanbul'a gelen ve bir süre kalan Madam Gülnar, Rus edebiyatını tanıtan çalışmalarda bulunur. Daha sonraki yıllarda da birkaç sefer İstanbul'a gelen Madam Gülnar, Rus edebiyatından yaptığı tercümelere ve bazı yazılarına önce Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde tefrika ardından da kitap olarak yayımlar.

Türlere olan dostluğu, İslâmiyet'e saygısı ve bilgisi, kültürüyle takdir toplayan Madam Gülnar'ın Türk okuyucusu ve aydın çevresindeki etkisi uzun yıllar sürer.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar, Avrupa'da Bir Cevelan, Tercüman-ı Hakikat, Rus Edebiyatı, Tercüme.

ABSTRACT

* Bu makale, İstanbul Aydın Üniversitesi'nde 24-25 Aralık 2012 tarihlerinde düzenlenen "Ölümünün 100. Yılında Ahmet Mithat Efendi" Sempozyumunda sunulan "Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar'ın Münasebetleri" başlıklı bildirden hareketle oluşturulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, i_karaca@hotmail.com

Ahmet Mithat Efendi, met with Madam Gülnar, in VIII. International Congress of Orientalists which was arranged in Stockholm in 1889 and became friends. From their meeting, Ahmet Mithat Efendi and Madam Gülnar, spent time together for about a month and traveled some important cities in Europe such as Berlin, Paris and talked about civilization of the east-west, science-technology, women-family life, religion, morality, culture, literature, fine arts, shared ideas.

Ahmet Mithat Efendi invited Madam Gülnar to Istanbul and talked about her too much in his work *Avrupa'da Bir Cevelan*. Madam Gülnar who accepted Ahmet Mithat's invitation came to Istanbul in 1890 and stayed for a while also worked to introduce Russian literature. Madam Gülnar who came to Istanbul several times in later years first serialized in Tercüman-ı Hakikat and then published as book her translations from Russian literature and some writings.

Madam Gülnar win recognition because of her friendship to Turks, respect for Islam and knowledge, culture, also her effect around Turkish reader and intellectual continued for many years.

Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar, *Avrupa'da Bir Cevelan*, Tercüman-ı Hakikat, Russian Literature, Translation.

Key Words: Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar, *Avrupa'da Bir Cevelan*, Tercüman-ı Hakikat, Russian Literature, Translation.

GİRİŞ

Türk okuyucusuna ve aydınına ünlü Rus şarkiyatçı Madam Gülnar'ı tanıtan, sevdiren ve Türk edebiyatında Madam Gülnar'ın önemli bir yer edinmesini sağlayan kişi Ahmet Mithat Efendi olmuştur.

1854 doğumlu olan Madam Gülnar'ın asıl adı Olga Sergeevna Lebedava'dır. Kazan'a yerleşmiş bir asilzade ailesine mensup olan Fransız asıllı Kont Lebedev ile evliliğinden dolayı Olga de Lebedev diye anılır. Türlere olan sevgisinden dolayı Gülnar adını benimsemiş, ilk başta Türkiye'de sadece bu ad ile tanınmak istemiş, daha sonra Türk okuyucusu önüne gerçek adıyla çıktığı zamanda da Türkçe eserlerinde Gülnar'ı hep baş adı olarak korumuştur. Türk dostları ile mektuplaşmalarında ve bazı Türk yazarlarının eserleri için yazdığı ön sözlerde sadece Gülnar'ı tercih etmiştir. Bu ismi seçmesinde, yetiştiği

bölgedeki Tatar kadınları arasında yaygın olan Gülbahar, Gülnisa gibi isimlerden gelme bir tesirden bahsedilebilir.¹

Kazan'da Tatarlar'ın çoğunlukta olduğu bir çevrede yetişmesi dolayısıyla erken yaşta Tatarca'yı öğrenen Madam Gülnar, etrafında ilişki içinde bulunduğu bazı Türkler vasıtasıyla da Türk diline ilgi duyar ve öğrenmeye çalışır. Kazan Üniversitesi'ni bitiren Gülnar Hanım'ın Arap, Fars ve Türk dillerini öğrenmesinde Kazanlı âlim Kayyûm Nâsırî'nin ve Kazan Üniversitesi'ne bağlı Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'ne devam etmesinin payı büyüktür. Burada tanıştığı âlimlerin katkısı da önemli olmakla birlikte Madam Gülnar'ın, Türk kültürüne ve İslâmî değerlere ilgisinin etkisiyle kendi kendini yetiştirmedeki çabası ve kabiliyeti de inkâr edilemez. Hem doğu hem de batı edebiyatı konusunda kültür birikimine sahip olan Madam Gülnar, ana dili dışında, çok iyi yazıp konuşacak derecede Fransızca ve Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Tatarca, Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi bilir.

1886'da Kâbusnâme'nin Rusça tercümesini yayımlayarak şarkiyat âleminde adını duyurmaya başlayan Madam Gülnar'ın Türkiye'de tanınması Ahmet Mithat Efendi sayesinde olur. 1889'da Stockholm'da toplanan VIII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'ne Osmanlı delegesi olarak katılan Ahmet Mithat Efendi, kongre sırasında Madam Gülnar ile tanışır ve dostluk kurar. Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, kongrenin Stockholm'den sonra (7 Eylül), Norveç'in Christiania şehrindeki safhasından başlayarak Avrupa'nın belli başlı merkezlerini içine alan ve 1 Ekim 1889'da Paris'te son bulan dört haftalık bir seyahat gerçekleştirirler.

Bu seyahat boyunca dostlukları iyice pekişen Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar, Doğu ve Batı medeniyeti, bu iki medeniyet arasındaki farklar, İslâmiyet ve diğer dinlerin karşılaştırılması, resim, müzik, güzel sanatlar gibi pek çok konuda fikir alışverişinde bulunurlar.

Türk okuyucusu ve aydın çevresi, Türk dostu Madam Gülnar'ın varlığını Ahmet Mithat Efendi'nin kongre vesilesiyle kaleme aldığı *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı eserden öğrenir. Ahmet Mithat Efendi'nin hem seyahat hem de kongre izlenimlerini anlattığı *Avrupa'da Bir Cevelan* Tercüman-ı Hakikat gazetesindeki tefrikasından sonra kitap olarak da basılır. Eser henüz tefrika halinde iken yayımlanan bölümlerden Türk okuyucusunun ilk defa tanıştığı Madam Gülnar, tefrika ilerleyip 1890'da ayrıca kitap haline geldiğinde artık bütün yönleriyle belirir ve ilgi merkezi olur. Türk okuyucusun artık yakından tanıdığı ve merak ettiği Madam Gülnar, Ahmet Mithat Efendi'nin daveti üzerine 13 Ekim 1890'da İstanbul'a gelir.

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar'ın Tanışmaları ve İsveç, Berlin, Paris Günleri

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, kongrenin ikinci gününde düzenlenen bir davette tanışır. Rusya konsolosluğu tarafından, birçok dil yanında Osmanlı Türkçesi de bildiği için kendisiyle tanışmak isteyen bir Rus asilzadesi olarak tanıtılan bu orta boylu ve orta yaşlı kadının akıcı bir Osmanlıca ile konuşması Ahmet Mithat Efendi'de merak uyandırır. Ahmet Mithat Efendi'nin, Osmanlıca'yı nasıl öğrendiğini sorması üzerine hanımefendi, Kazan'da çok büyük bir malikânedeki oturduklarını, arazi ve mülklerinde çalışan çok sayıda Tatarla münasebette bulduklarını, Petersburg'a gittikçe uğradığı Osmanlı sefaretinde çalışanlardan yardım gördüğünü ve bunların Osmanlıca öğrenmesindeki katkıları anlatır.

Sohbet ilerledikçe Ahmet Mithat Efendi, bu hanımın ana dili olan Rusçadan başka, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Rumca bildiğini ve Osmanlıcanın gösterdiği lüzum derecesinde Arapça ve Farsçaya da aşina olduğunu anlar. Henüz kırk yaşına gelmemiş olan bu hanımın sekiz dokuz yabancı dil bilmesi yanında piyano ve yağlı boya resimde de mükemmel olması Ahmet Mithat Efendi'nin ilgisini daha da çeker.

Hanımefendi'nin isminin Gülnar olduğunu öğrenen Ahmet Mithat Efendi kulaklarına inanamaz. Birkaç defa bu güzel çiçek ismini tekrarladığında en çok buna şaşırır. Ahmet Mithat, Gülnar'ın güzel bir isim olduğunu ancak gerçek ismini de öğrenmek istediğini söyleyince, hanımefendi üzerinde güzel bir hat ile Gülnar ismi yazılı kartviziti takdim eder ve şimdilik bilinmesi gereken ismin Gülnar olduğunu ifade eder. Ayrıca Madam Gülnar, Osmanlıların lisanını ve ahlâkını çok sevdiğini, genelde hanesinde alaturka elbiseler giydiğini, çocuklarına fes giydirdiğini anlatır:

“Rus asilzadegânından bir kadının bu kadar dürüst Osmanlıca söylemesi taaccübümü mucib oldu (...) Gittikçe tevessü eden musahabe üzerine anlaşıldı ki bu kadın lisan-ı maderzadı olan Rusça'dan maada Fransızca, Almanca, İngilizce, Rumca dahi tekellüm ve kitabete muktedir olup epeyce İtalyanca söyler ve Osmanlı lisanının gösterdiği lüzum derecesinde Arabi ve Farsî'ye de aşinadır. (...) Bir aralık ismini sorduğumda: “Gülnar!” demesin mi! Birden bire kulaklarıma emniyet edemedim. Ettiği tekrarlarda hep bu güzel çiçek ismini tekrar eyleyince en ziyade buna şaşmaya başladım. Def-i istigrâb ve istihrâc-ı hakikat için, “Gülnar vakia pek güzel bir isimdir. El sine-i şarkiyyeye mensubiyet-i mahsusanz hasebiyle zaten beni memnun eylediğiniz gibi tezyid-i memnuniyetim için bir de isminizi Gülnar diye haber vermeniz şüphe yok ki bir eser-i nezakettir. Fakat asıl milliyetinize mahsus olan isminizi öğrenmek arzusunu da bir veçhile men edemiyorum”, dediğimde cüzdanında bir kartvizit kâğıdı çıkarıp verdi ki üzerinde nefis bir hatt-ı talik ile yaldızlı olarak Gülnar ismi yazılı idi. Dedi ki: Sizce bilinmesi lazım olan ismim işte Gülnar'dır. Ben Osmanlıların gerek lisanlarına ve gerek ahlâklarına gayet mahbubum. Kendi hanemde ekseriya alaturka elbise teלבбüs ederim.

¹ Ömer Faruk Akün, “Gülnar Hanım”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul 1996, s. 244

Çocuklarıma fes giydiririm. İkâmetgâhıma teşrif ile beni memnun ederseniz bu yolda yaptırılmış olan fotoğrafları da size irae eylerim. (...)"²

İlk tanışmaları bu şekilde gerçekleşen Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar'ın sohbetleri ve çeşitli konulardaki fikir alışverişleri ilerleyen günlerde de devam eder.

Christiania (8 Eylül) ve Göteborg safhalarından sonra kongre sona erer (13 Eylül). Bundan sonra, Profesör Goldvald, kızı madam Kreleberg, Doktor Boris Yanpolsky, Madam Gülnar ve Ahmet Mithat Efendi seyahatlerine birlikte devam etme kararı alırlar. Göteborg, Helsingborg, Sund boğazı yoluyla Kobenhavn'a gelirler. Burada müzeleri, şatoları, limanları ziyaret eden Ahmet Mithat Efendi, Carmen isimli bir de tiyatro oyunu izler. Kobenhavn'da üç gece iki gün kalırlar.

Bundan sonraki durakları Berlin'dir. Avrupa'nın önemli başkentlerinden biri olarak gördüğü Berlin'de üç gün kalan Ahmet Mithat Efendi, bu şehri gezmek için üç günün yeterli olmadığını belirtir. Özellikle şehir mimarisi üzerinde duran Ahmet Mithat Efendi, sanat galerilerini, müzeleri, kiliseleri, kütüphaneleri gezer. Ahmet Mithat Efendi, Berlin'de de Rigoletto ve Firar-ı Hollander adlı tiyatro oyunlarını izler.

Berlin'de Profesör Goldvald ve kızından ayrılan Ahmet Mithat Efendi, yola Madam Gülnar ile devam eder. Berlin'den Cologne'ye geçerler (19 Eylül). Burada bir gün kaldıktan sonra Paris'e doğru yola çıkarlar. Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar, Paris'te on iki gün kalırlar. Bu süre zarfında Ahmet Mithat'ın gezdiği yerler arasında meydanlar, parklar, kiliseler, okullar, hastaneler, saraylar, müzeler, tiyatrolar, sergiler bulunmaktadır. Burada, çok sevdiği dostu Madam Gülnar'dan ayrılan Ahmet Mithat Efendi, Geneve'ye doğru yola çıkar (1 Ekim).

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, kongrenin ikinci günü yani 3 Eylül'de tanışmalarından, ayrıldıkları 1 Ekim'e kadar 28 günlük süre içinde doğu-batı medeniyeti, ilim-teknik, kadın-aile hayatı, din, felsefe, ahlâk, kültür, edebiyat, güzel sanatlar gibi pek çok konuda sohbet etmişler, fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar'ın İsveç, Berlin, Paris Seyahatlerinde Yaptıkları Sohbetler

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar ilk tanıştıkları gün, Ahmet Mithat'ın kongrede verdiği nisvan-ı şarkiyye hakkındaki makalesi dolayısıyla kadınların örtünme meselesine de değinirler. Osmanlı diline, ahlâk ve âdetlerine çok bağlı olan, evinde alaturka elbiseler giyen, çocuklarına fes giydiren, şark

kadınlarının iffet ve faziletlerine hayran olan Madam Gülnar'ın tesettür konusunda bazı itirazları vardır. Ahmet Mithat Efendi, bu ilk görüşmede kendiliğinden ortaya çıkan bu bahsi nezaket icabı uzatmaz:

"İşin bu cihetini de mutlaka teslim ettirmek için bir münazara-i cedideye girişmek nezakete sığar mı? Öyle bir yerde temellük ve mümâşât politikası galebe eleyecektir. Bununla birlikte bizdeki mesturiyeti kabul edememesi tasdik kılınmayacaktır. Ne kendisini bilküllüye red ve ne de kendi âdetimizin zıddına iltizam etmeksizin işi tatlıya bağlamak lâzım gelecektir."³

Bu ilk görüşmenin gecesinde bazı müsteşriklerle beraber baleye giden Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar, bacaklarına mayolar giymiş ve balet kıyafetine girmiş olan ve biraz uzaktan âdeta çıplak gibi görünen bu kızları seyretmekten hoşlanmazlar. Açıklığın bu derecesini beğenmeyen Madam Gülnar, bu davranışın erkeklere güzel görünmek maksadı taşıdığını, hâlbuki bir kadının yalnız kocasına güzel görünmesi gerektiğini belirtir. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen ve daha önceki sohbe de devam niteliğinde görüşlerini ifade etme imkânı bulan Ahmet Mithat Efendi, arada küçük farklar olsa da temelde bu konuda ittifak içinde oldukları hükmüne varır:

"- Bir kadın için âlemin erkeklerine yaranmak vazifesizlik olacağı muhakkaktır. Hatta bir erkek için de âlemin kadınları kendisine yaransınlar iddiasında bulunmak bilküllüye hodgâmlıktır. Beşeriyetin münkasım olduğu iki nevi, birbirinin yabancıysa kalsınlar demek istemiyorum. Fakat lüzum ve vazifenin büsbütün fevkinde ve kat kat haricinde olarak bunlar arasında her ne veçhile olursa olsun münasebet-i karibe vukuuna lüzum görmüyorum. Bu halde mesturiyetin bencesiyle meşufiyetin sizcesi arasındaki fark o kadar azalır ki bu meselede âdeta ittifakımız hükmolunur."⁴

Christiania'dan Göteborg'a giderken Profesör Goldvald, kızı Madam Kreleberg, Madam Gülnar ve Ahmet Mithat Efendi aynı kompartımanda seyahat ederler. O gece Madam Kreleberg'in ardından Madam Gülnar da peş peşe iki masal anlatır. Ahmet Mithat Efendi, onun söylediği masalların koca karı masallarından ibaret olmadığını, bir tanesinin Rus yazarlardan birine ait kısa bir romanın özeti, diğerinin de yine bir Rus tarafından yazılmış ve bestelenmiş bir operanın özeti olduğunu belirtir. Bunların ikisini de çok beğenen Ahmet Mithat Efendi, ilerde bunları kullanmak üzere kaydeder. Masal sırası kendisine geldiğinde Ahmet Mithat Efendi de şarkın en millî, en şairâne hayal ve fikir mahsulü olan Santurcu Ali Paşa masalını anlattığını söyler.

Trollhattan kasabasında mola verirler. Bu mola sırasında oradaki çağlayanları, kâğıt, kereste, lokomotif fabrikalarını ve kanalı gezme fırsatı bulurlar. İlk defa böyle büyük bir kanal gören Ahmet Mithat Efendi çok

³ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s.174-175

⁴ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s.177

² Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa'da Bir Cevlan*, İstanbul 1307 (1890), s.173-174

etkilenir. Ayrıca o kasabanın hâkim noktasındaki lokantanın kulesinde bulunan bir piyanonun başına Ahmet Mithat'ın ricası üzerine geçen Madam Gülnar, yanında bulunanlara güzel bir müzik ziyafeti çeker. Madam Gülnar, müzik konusunda da ne kadar maharetli olduğunu göstermiş olur. Trollhattan'daki moladan sonra Göteborg'a doğru yola çıkarlar.⁵

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, Berlin resim müzesini beraber gezerler. Resimlerden çok yaldızlı çerçevelere ve binaya, düzene hayran olan Ahmet Mithat Efendi'ye göre Madam Gülnar'ın resim kültürü çok ileri düzeydedir:

“Bunda en büyük bir fazilet varsa o da resim san'at-ı nefisesince şöhret alan Avrupa milletlerinin esâtizesi âsârına göre inkisâmıdır. Mesela Hollanda meşâhir-i ressamının mecmu-ı asârına Hollandez Mektebi nâmı verilerek bunlar dahi ressamların tarih-i vefatları sırasında bir tersiteb konulmuşlardır. Kabineler mâlâmal olup her resmin mevzu oldukları yaldızlı çerçeveler binanın da vüs'at ve ziynetine munzam olarak bizim gibi bu makule şeyleri göre göre gına hâsıl etmemiş bulunanları temâşâsına doyamayacak bir hâle getirmişlerdir.”⁶

Kendisine resim sanatını ilk defa sevdiren Osman Hamdi Bey'den sonra Madam Gülnar'ı zikreden Ahmet Mithat Efendi, müzeden çıktığında şaşkınlık ve hayret içindedir:

“Netice-i temâşâdan kakavan kesilmişim... Avrupalıların bu yoldaki külfetleri hakikaten düşünenleri kakavan edip bırakacak derecelerdendir.”⁷

Berlin'de seyrettiği Rigoletto oyununun ortaya koyduğu ibret verici ahlâk dersine hayran kalan Ahmet Mithat Efendi, oyundan sonra Madam Gülnar ile tiyatronun ve tiyatro eserinin ahlâk karşısındaki durumu üzerine konuşur. Ahmet Mithat Efendi, bir tiyatro yazarının kalemini yalnız iyi ahlâk ve fikir üzerine oynatmasının bir namus borcu olduğunu söyler:

“Sâhib-i kalem olanların namuslarına müteferri' mevâddan addolunmalıdır ki tiyatro sahasında erbâb-ı temâşâyâ ahlâk-ı hasene ve efkâr-ı nâfi' verecek oyunlardan maada hiçbir oyun hakkında kalem batırmazlar. Bu kuvveti suistimal eyleyen erbâb-ı kalem âdeta insaniyet haini olarak şayan-ı lanet görürler.”⁸

Ahmet Mithat Efendi ile aynı doğrultuda düşünen Madam Gülnar da Paris'te birçok güzel şeylerde olduğu gibi tiyatronun da suistimale uğradığını, bazı tiyatrolara bu yüzden genç kızların, hatta ailelerin daha gidemediğini belirtir. Ahmet Mithat Efendi de Madam Gülnar'ı teyit eden ifadeler kullanır:

⁵ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 304-317

⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 391

⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 391-398

⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 413

“Hakkı yok mudur? Yalnız tiyatrolar değil bazı rezilâne kitaplar ve sadece şarkılar bile ahlâk âdâb-ı umumiye'yi o kadar müthiş bir surette tesmim ederler ki ahlâk ve âdâb-ı umumiye denilen şeyi fazilet-i mahza-i medeniye olmak üzere kabul eden namus-perestân-ı hükemâya kanlar ağılatırlar.”⁹

Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar'dan Rusların ve Rusya'daki Türk ve İslâm kavimlerinin, medeniyetin son gelişmeleri hakkındaki durumlarını sorar. Madam Gülnar ile konuşmalarından yola çıkarak Ahmet Mithat Efendi, Tatarların geri kalışını Rus hükümetinin hatası olarak görür:

“İşte Madam Gülnar ile bu seyahatte ben dahi bahsin bu derecelerine kadar girişerek Tatarların şu hâl-i tedennide kalmaları hükümeteşizliklerinden yani kendilerini Rusya hükümetine yabancı görmelerinden neş'et eylediği beyaniyle kendileri gibi hamiyet-i insâniye ve muhabbet-i islâmiyeleri olan Rus kibarının, ileri gelen Tatarları bu yolda ikaz ve irşat eylemeleri lüzumunu anlattım.”¹⁰

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, Batılıların Hristiyanlık ile medeniyeti bir tuttıkları konusundan da bahsederler:

“Hakikat milel-i sâire-i islâmiyeye kıyasen millet-i Osmaniyemizin derece-i teyakkuz ve intibâhı ne kadar lâıyk-ı şükrandır. Bir milletin kendi kendisine terakkisi mümkün olamayacağı hakikatine Avrupa'nın efkâr-ı cedide erbâbı feylesoflardan pekçokları muteriz olup bunlar güya dinlerin ve hükümetlerin terakkiyat-ı matlub-ı beşeriye'ye mani olacakları hezeyanını dermeyandan çekinmezler ise de hakikat-i hâl bu mütalaaların mahz-ı hezeyan olduklarını isbattan geri kalmaz.”¹¹

Paris'te buldukları sırada Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, bir gün sabahdan akşama kadar birçok mağazaya girip çıkarlar. Mağazaların büyüklüğü, satılan maddelerin çeşitliliği Ahmet Mithat'ın dikkatini çekse de asıl mağazaların temizliği, düzeni, tezgâhtarların çoğunun bayan oluşu ve müşteriye karşı davranışları gibi konulardan hayranlıkla bahseder:

“Paris'te dükkânlar hemen alelumum denilecek bir surette kadınlar elindedirler. Dükkânların birçoğunda erkek dahi bulunsa bile müşteri edilecek muameleyi umumiyet üzere kadınlara havale etmişlerdir. Dükkânların ne kadar temiz ve süslü olduklarını tafsile hacet var mıdır? Bir bakkal dükkânı için, bizdeki eczâneler kadar temiz ve muntazam ve müzeyyendir, dersem mübalağa-i sırfaya hamlolunmamalıdır. Hele şapka, elbise ve tuhafçılığa müteallik eşya furuht olunan dükkânlar, nümünelerini Beyoğlu'nda, Galata'da gördüğümüz en muntazam mağazalara da tamamıyla kıyas kabul edemez. Temizlik ve intizam ciheti daha mükemmel olduktan fazla istihdam olunan memurlar bizim Galata ve Beyoğlu'nun Rum'dan, Ermeni'den bozma frenklerine hiç benzemezler.”¹²

⁹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 413

¹⁰ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 444

¹¹ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 445-447

¹² Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 521

Paris'e geldiklerinin üçüncü günü kongre arkadaşlarından Doktor Yanpolski ile Madam Gülnar, sırf müşahede için bir şarkılı kahveye gitmeye karar verirler. Böyle sefih bir eğlence yerine gitmeyi istemeyen Ahmet Mithat Efendi, arkadaşlarını kırmamak için onlara katılır ancak gördüklerini hiç beğenmez. Ahmet Mithat Efendi, tiyatro, konser gibi sanat değeri taşıyan eğlencelerin dışındaki Paris'in diğer eğlencelerini çok bayağı bulur:

“Yedi sekiz yüz kadar erbâb-ı temâşânın kısım-ı âzamını karılar teşkil ediyorlardı ki gazeteden kopardıkları kâğıtları fındık cesametinde hap gibi buruşturup sağdaki soldaki, öndeki, arkadaki erkeklere fırlatmak nevinden soğuk arsızlıkları bazı kimseleri kakkahalarla güldürebiliyordu. (...) Kendimizi şu sefaletle düçar eylediğimiz halde hiç olmazsa saha-i temâşâda icrâ olunan hünerler insanı eğlendirecek veyahut nazar-ı hayret ve fikir istiğrabını celbeyliyecek şeylerden bulunsa yine de ne ise ne! Emsalini Beyoğlu'nda Korkordiya gibi yerlerde her zaman gördüğümüz birtakım hanende kızlar kendilerine yakışık aldıkları veya aldırmadıkları birtakım evzâ ve etvâr-ı rezilâne ile şarkılar çağırıyorlar ki zaruriye veya gayri zaruriyesi yevmiye yüz franga bâliğ olan bu masrafla Paris'te ikamet eden insanın o kadar pahalı olan vaktini bu temâşâlarda geçirmesi hakikaten yürekler acısı addolunacak ahvâldendir.”¹³

İlim ve teknik konularında bir hayli meraklı olan Ahmet Mithat Efendi, Paris sergisinde makine galerisini gezdiği günün akşamı Madam Gülnar'a, Avrupa'da kendisini hayran bırakan, hayrete düşüren şeylerin başında makineler olduğunu ifade eder:

“Avrupa'da beni gerçekten meftun ve mütehayyir eyleyen şey terakkiyat-ı maddiyeden ibaret olup bunun da asıl hayran olmaya şâyân olan ciheti makinelerden ibarettir.”¹⁴

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, Paris'teki büyük binalar ve mülk sahipliği konusunda konuşurlar. Paris'te gördükleri büyük binaların çoğu belirli şahısların mülküdür. Halkın çoğu buralarda kiracı olarak oturur. O yıllarda İstanbul'da hemen her ailenin kendi evine sahip olduğunu düşünen Ahmet Mithat Efendi, koca koca binalara üç beş kişinin sahip olmasındansa, ufak ufak binalarda herkesin mal sahibi olmasını yeğler. Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar'a bazı istatistikî rakamlar vererek görüşlerini destekler:

“Bir memlekette koca koca konaklar varmış. Fakat bunlara tasarruf bahtiyarlığı üç beş kişiye münhasır kalacaksa koca koca binalar bulunacağına ufak ufak binalar bulunsun da herkes mal sahibi olsun. İşte bence mücib-i şükran olan şey hamden sümme şükra bizde tasarruf-ı emlak bahtiyarlığının istitâat-ı ahâlî derecesinde adeta umûmi olması...”¹⁵

¹³ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 581-582

¹⁴ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 657

¹⁵ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 659-663

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar, daire hayatı, pansiyon usulü gibi konulara da değinirler. Öğrencilik hayatı için cazip görünen pansiyon usulünün Paris'te aile hayatı üzerinde olumsuz rolü olduğuna dikkat çeken Ahmet Mithat Efendi, Madam Gülnar'a Rus ve Osmanlı ailelerinden, bu klasik aile tipinin Avrupa ailesine üstünlüğünden bahseder. Asıl bahtiyarlığın insanın kendisine ait evinde olacağını düşünen Ahmet Mithat, Paris'te kiracı olarak yaşanan binalarda bir aile saadetinin olmayacağını ileri sürer:

“Demek oluyor ki tasarruf-ı hakiki, süknây-ı hakiki yani temekkün-i hakiki ve o yüzden muntazar olan bahtiyarlık insanın kendi hanesi derununda tekemmül eder. Bahtiyarlığın asıl sûret-i mükemmelesini insanın kendi mâlik olduğu yuvasında buluyorum.”¹⁶

Ahmet Mithat Efendi bu konuşmada ayrıca bağları kopan, karı-koca ve çocuklar arasında sevgi bağı kalmayan batılı aile ile Osmanlı ailesini kıyaslar. Osmanlı ailesinde olduğuna inandığı aile saadetinin örneğini bizzat kendi evini, hayatını anlatarak, örnekler vererek Madam Gülnar'ın gözünde canlandırır:

“- Şu yoldaki familyaların oldukça bahtiyarlarından birisini ele alalım. Hânesinde kileri yoktur. Tenceresi kaynamaz. Gerek büyüklerinin gerek küçüklerinin giydiği elbise o hânedeki biçilip dikilmez. Kendilerine mahsus bir kedileri bile yoktur. Yine kendilerine mahsus bir yeşil yaprak yüzü görmezler. Lokantalarda yemek yerler. Hazırcılardan giyinirler. Biz yabancılar gibi onlar dahi çamaşırlarını çamaşırcıya yıkatırlar. Kendi inek, koyun veya keçisinden bir kadeh süt sağlamak, kendi ağacından bir erik, bir kiraz koparmak onlara nasip değildir. Halbuki bunların herbirinde bir zevk yok mudur?”¹⁷

Ahmet Mithat Efendi, komşu hakkının üstün değer taşıdığı İslâm toplumu ile yakın akraba bağlarının koptuğu batı toplumunun bu bakımdan da mukayesesini yapar.

Ahmet Mithat Efendi'nin doğu ve batı medeniyetlerini en çok karşılaştırdığı ve doğuyu üstün tuttuğu konuların başında “ahlâk” gelir. Bu konuda Ahmet Mithat Efendi ile aynı fikirleri paylaşan ve Rusya'yı bir doğu ülkesi olarak gören Madam Gülnar, Avrupa'nın, özellikle Paris'in maddî terakkisi yanında düştüğü ahlâkî bozukluktan çekinmek gerektiğini ifade eder. Ahmet Mithat Efendi ise, maddî terakkide geç kalmamıza dolayısıyla hakiki bahtiyarlık olan ahlâkımızı kaybetmediğimize adeta memnun bile olur:

“Şu terakkiyat-ı maddiye ve tedenniyât-ı mâneviye muvâzenesinde benim için en ziyâde tesliyeti mucib olan birşey vardır ki o da bizim şarklılar gibi henüz müteahhir bulunan milletler tedenniyât-ı mâneviyeden masûniyetle bu yüzden bittabi müteahsil olan bahtiyarlıklarını muhafaza edebilecekleri halde Avrupalıların o bahtiyarlığa nâil

¹⁶ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 766-767

¹⁷ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 768

olamayacakları kaziyesidir. Biz kudretimiz yettiği kadar çalışarak terakkiyat-ı maddiyeye de peyderpey nâil olabiliriz. Hele asıl bahtiyarlık hususunda Avrupaca gıbtamızı, hasedimizi mucip olabilecek bir hâl bulunmadığına kanaat dahi bizim için bir büyük bahtiyarlıktır.”¹⁸

Ahmet Mithat Efendi, kongre vesilesiyle Avrupa’da bulunduğu sırada dört haftasını bilgili, kültürlü, Türk dostu Madam Gülnar’la geçirir. Madam Gülnar, bu dört haftalık kültürel birliktelik ve gezi boyunca Ahmet Mithat Efendi’ye müzeler, operalar, tiyatrolar, sergiler, restoranlar, vb. yerlerde eşlik eder, bilgiler verir. Osmanlıca konuşmaya büyük meraklı olan Madam Gülnar ve Ahmet Mithat Efendi, doğu ve batı medeniyetinin karşılaştırılması başta olmak üzere pek çok konuda görüş alışverişinde bulunurlar.¹⁹

Madam Gülnar’ın İstanbul Günleri

Ahmet Mithat Efendi, Avrupa’da batı medeniyetine ait çeşitli müesseseleri birlikte gezerken, yüksek resim ve müzik terbiyesiyle kendisine rehberlik eden, aralarında büyük bir dostluk oluşan Madam Gülnar’ın hatirasını Osmanlıların kalbinde ilelebed yaşatmak istediğini *Avrupa’da Bir Cevelan* adlı eserde ilân eder. Avrupa’da pek çok insanla tanışmasına rağmen, eserinde baş yere oturttuğu, 600’ü aşkın sayfa ayırdığı kişi Madam Gülnar’dır.

Ahmet Mithat Efendi’nin anlattıkları ve İstanbul’u ziyaret edeceği ile ilgili haberler yüzünden merakla beklenen Madam Gülnar 13 Ekim 1890’da İstanbul’a gelir. İstanbul’da özellikle Türk aile hayatını ve Türk kadınının yaşayışını yakından tanımak ve seçkin çevrelerle temas kurmak isteyen Madam Gülnar, gelişinden üç hafta kadar sonra Cevdet Paşa’nın ailesini ziyaret eder. Daha sonra yıllarca dostlukları sürecek Fatma Aliye Hanım ile tanışır. Madam Gülnar’ın, kültür ve zarafetleriyle münevver Türk kadınlığının seçkin birer temsilcisi kabul ettiği Fatma Aliye ve Şair Nigar Hanım ile dostlukları, İstanbul’da olmadığı zamanlarda da mektuplaşmalarla devam eder.

Madam Gülnar, gelişinin hemen haftasından itibaren, tanındığı takma adı yanında Madam Olga de Lebedef adını da kullanarak, bazı hazır tercüme ve

¹⁸ Ahmet Mithat Efendi, *a.g.e.*, s. 770-771

¹⁹ Daha geniş bilgi için bkz. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman), c. 3, İstanbul 1979, s. 257-290 ; Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1991, 424 s. ; Nazan Bekiroğlu, “Unutulmuş Bir Müsteşrik: Olga dö Lebedeva/Madam Gülnar”, *Dergâh*, nr. 46, Aralık 1993, s. 8-15 ; Ömer Faruk Akün, “Gülnar Hanım”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul 1996, s. 243-248 ; Carter V. Findley (Çev. Aysen Anadol), *Ahmet Mithat Efendi Avrupa’da*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 59 s.

yazılarını, Tercüman-ı Hakikat Gazetesiyle önce tefrika ardından da kitap şeklinde ortaya koymaya başlar.

Osmanlılar ile Ruslar’ın fikir ve edebiyat alanında birbirlerini yeterince tanınamalarını ve bir kültür alışverişi olmamasını iki taraf için de eksiklik olarak gören Madam Gülnar, işe Rus edebiyatını tanıttak eserler vermekle başlar. İstanbul’da kaldığı yedi ay boyunca yoğun bir şekilde çalışan Madam Gülnar, Puşkin ve Lermontov tercümeleri yanında küçük bir Puşkin monografisi kaleme alır. Aynı zamanda Batı’da İslâmiyet aleyhindeki yanlış yargı ve zanlara karşı yazılmış reddiye ve müdafaanemeleri Türk okuyucusuna kazandırmak gayretini de taşıyan Madam Gülnar, Atâullah Bâyezidof’un Batı efkâr-ı umumiyesini muhatap alarak Rusça yazdığı iki eserini Ahmet Cevdet’le birlikte ardı ardına tercüme eder.²⁰

1891 yılı Mayıs ayı ortalarında İstanbul’dan ayrılıp Kazan’a dönen Madam Gülnar, beş ay sonra 12 Ekim 1891’de İstanbul’a tekrar gelir. Altı buçuk ay kadar İstanbul’da kalan Madam Gülnar, ağırlıklı olarak Tolstoy eserleri üzerinde durur. Gülnar Hanım, bu seferki gelişinde arkasında büyük dostluklar ve hayranlıklar bırakarak 2 Mayıs 1892’de İstanbul’dan ayrılarak Paris’e gider. Basında çıkan haberlerden ve ortaya konan eserlerden Madam Gülnar’ın 1893, 1895, 1896 yıllarında da İstanbul’a geldiğini görüyoruz.

Madam Gülnar’ın İstanbul’daki Edebî Faaliyetleri

Madam Gülnar’ın ilk tanıttığı yazar, Puşkin olmuştur. Rusça’dan çevirdiği Puşkin’in *Kar Fırtınası* adlı uzun öyküsü 1890’da Tercüman-ı Hakikat gazetesinde birkaç bölüm olarak yer alır, 1891’de ise ayrı bir kitap olarak yayımlanır. Ahmet Mithat tarafından yazılan ön sözde ise Puşkin ve Olga de Lebedev tanıtılmıştır.²¹

Yine 1891 yılında *Şair Puşkin: Hayatı, Sanatı, Eserleri* başlığı altında bir kitap yayımlar. Bu kitapta Puşkin’in yaşamı ve eserleri hakkında bilgi verilir. Ayrıca Madam Gülnar imzasını taşıyan *Şair Puşkin* adlı yazı Tercüman-ı Hakikat gazetesinde tefrika edilir. Bu uzun yazı, birkaç gün sürer. Yazının baş tarafına Ahmet Mithat Efendi tarafından eklenen takdim yazısında Puşkin’den bahsedilir. Mithat Efendi, Rusların ileri gelen ediplerinden olan Puşkin’in Rus edebiyatına olduğu kadar Avrupa edebiyatlarına da tesir ve hizmetinin

²⁰ *Redd-i Renan. İslâmiyet ve Fünûn*, İstanbul 1308; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3789, 23 Receb 1308/4 Mart 1891-nr. 3795, 30 Receb 1308/11 Mart 1891

²¹ *Kar Fırtınası*, İstanbul 1307; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3683, 6 Rebiülevvel 1307/20 Teşrinievvel 1890-nr. 3691, 15 Rebiülevvel 1307/29 Teşrinievvel 1890

bulduğunu belirtir. Madam Gülnar, bu makalede bir Rus edibini eserlerinden de bahsetmek suretiyle Türk okuyucusuna geniş bir şekilde tanıtmış olur.²²

Lermontov'un *İblis'i*, sanatçının *Demon* adlı poemının seçme kısımları ile mensur tercümesi olup başında Madam Gülnar'ın, eserin tahlil ve değerlendirmesini içeren ön sözü bulunur.²³ 1892'de kitap olarak da yayımlanan esere Ahmet Mithat'ın yazdığı "Bir İfade" başlıklı ön sözde Olga Lebedeva'nın Türkçesi'nin ne kadar ilerlediğinden bahsedilmiştir.

Madam Gülnar, Türk okuyucusu için bu yayım faaliyetine devam ederken, bir yandan da 1891 Eylülünde Londra'da toplanacak olan IX. Müsteşrikler Kongresi için çalışmalarına başlar. İslâmiyet ve Türk sosyal hayatıyla ilgili bazı tebliğlerin yanı sıra kongrenin tetkikine sunmak üzere "Anthologie Orientale" adında bir çalışma sürdüren Madam Gülnar'a Ahmet Mithat Efendi de yardım eder.

Bütün bu çalışmaları sırasında Madam Gülnar, Fatma Aliye Hanım'ın *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinin Paris'te basılmak üzere Fransızca'ya tercümesini de hazırlar.

Madam Gülnar'ın tanıttığı ikinci Rus yazar Tolstoy'dur. Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde beş gün boyunca tefrika edilen *Rus Edebiyatı ve Avrupa Yâhûd Edip Tolstoy'dan Bir Mülâhaza* başlıklı uzun makalede Rus edebiyatından Avrupa dillerine çevrilen eserler hakkında bilgi verir ve bu eserlerin Avrupalılar tarafından büyük bir ilgiyle karşılandığını belirtir. Tolstoy'un edebî şahsiyeti üzerinde de durulan yazıda sanatçının üç eserinin Fransızca'ya tercüme edildiği bahsedilerek, bunlardan biri olan *Esmâr-ı Fünûn* adlı komedi tanıtılır. Madam Gülnar'a ek olarak açıklayıcı bilgiler veren Ahmet Mithat Efendi, söz konusu eseri takdirle karşılar. Tolstoy'un konu olarak ele aldığı aileyi ve fertlerini "gayet zarifane bir surette istihza ettiğini" söyleyerek eseri çok "müstehzî" bulur. Ona göre Tolstoy, "Ruslar'ın adeta Moilere'dir.

Kısa bir zaman sonra Madam Gülnar'ın Tolstoy'dan tercüme ettiği, Ufa'lı İlyas'ın serüvenlerinin anlatıldığı *İlyas Yahut Hakikat-i Gina* adlı öykü yayımlanır. Ahmet Mithat'ın belirttiği üzere bu, Madam Gülnar'ın Türkçe'yi öğrendiği sıralarda yaptığı ilk tercüme denemesidir. Öykü, Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde yayımlandıktan sonra 1892 yılında kitap olarak da basılır.²⁴

²² *Şair Puşkin*, İstanbul 1308; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3745, 31 Cemâziyelevvel 1308/12 Kânunusâni 1891-nr. 3752, 6 Cemâziyelâhir 1308/20 Kânunusâni 1891

²³ *İblis*, İstanbul 1308; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3800, 7 Şaban 1308/18 Mart 1891-nr. 3824, 6 Ramazan 1308/15 Nisan 1891

²⁴ *İlyas Yahut Hakikat-i Gina*, İstanbul 1309; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4041, 28 Cemâziyelevvel 1309/30 Kânunuevvel 1891-nr. 4054, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Kânunusâni 1892

Tolstoy'un *Familya Saadeti* adlı eseri de Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlandıktan sonra 1892 yılında kitap olarak basılır.²⁵

Yine 1892 yılında Tolstoy'un halk öyküleri derlemesinden *İki Pir* adlı öykü yayımlanır.²⁶ Ayrıca, Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü ve İnsan Ne İle Yaşar* öyküleri çevrilir.

1892 yılında *Kağıt Oyunu* başlığıyla yayımlanan eser de Puşkin'in *Maça Kızı* adıyla bilinen eserinin tercümesidir.

Madam Gülnar'ın Rus edebiyatı ile ilgili çalışmaları sadece çevirilerle sınırlı kalmaz, bu edebiyatı tanıtmayı amaçlayan eserler de kaleme alır. Madam Gülnar, 1894 yılında Rus edebiyatı tarihi mahiyetindeki *Rus Edebiyatı* adlı eseri yayımlar. Bu çalışmanın ön sözünde Rus edebiyatının doğuşu ve gelişmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi verilir, Simeon Polotski'den Tolstoy'a kadar Rus edebiyatının önde gelen yirmi sanatçısı tanıtılır. 132 sayfalık kitabın ilk 63 sayfasında Puşkin öncesi dönem üzerinde durulurken devamında Puşkin, Lermontov, Gogol, Turgenyev, Tolstoy gibi ünlü Rus yazarları incelenir.²⁷

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar'ın Dostlukları ve Etkileri

Ahmet Mithat Efendi ile Madam Gülnar'ın dostluklarının derecesi, Ahmet Mithat Efendi'nin Fatma Aliye Hanım'a yazdığı mektuplarda çok açık bir şekilde görülür:

"Gülnar Hanımefendi dostumuz hâlâ bizdedir. Dünkü Cuma günü incek idi ama hava bozduğu için inemedi. Hava düzelineye kadar da bizde olacaktır. Keşke hava daha çok zaman düzelse! Aman ne güzel ömür geçiriyoruz. Naci de burada! Gündüzleri akşama kadar telif ve tahrîr ile ve Fransızca, Türkçe kıraat ile zaman geçiriyoruz. Akşamları yemekten sonra bütün familya halkı toplanarak gelsin masallar! Biz kendisine şark masalları söylüyoruz, kendisi bize Avrupa hikâyeleri söylüyor. Hem artık kardeşliği dahi rütbe-i lâykasına vardırduğumuzdan ben salonda bizim alaturka uzun oturmaya yaslanıp uzanmaya da me'zûnum. Dahasını ister misiniz? Familya halkı gürlüdü, patırtı ettikleri halde uyumak pek zevkim olduğundan Gülnar Hanımefendi dahi hazır olduğu halde masallar söylenir, kahkahalar koparılır iken ben mükemmel uykuya

²⁵ *Familya Saadeti*, İstanbul 1309; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4069, 2 Receb 1309/1 Şubat 1892-nr. 4146, 29 Şevval 1309/26 Mayıs 1892

²⁶ *Kont Tolstoy'un Avama Mahsus Hikâyeleri: İki Pir*, İstanbul 1309; *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4133, 18 Ramazan 1309/15 Nisan 1892-nr. 4146, 8 Şevval 1309/15 Mayıs 1892

²⁷ İsmail Habip Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, İstanbul 1941, c. II, s.267-268, 275-276, 282-283

bile varıyorum. Saat dört buçuğa, beşe kadar böyle dinleniyoruz. Bir ömür ki her dakikasına baha biçmek lazım gelse dünyaları feda etmeli.”²⁸

Madam Gülnar’ın eserlerini gazetede yayımlaması, onu kadın olarak yüceltişi ve kendisiyle yakın dostluğunun o vakitler Ahmet Mithat Efendi’nin Rus casusu diye jurnallenmesine bile yol açtığından bahsedilir. Bu konuda Ahmet Rasim şunları söyler:

“Kalem garipliklerindendirki Garp kadın ediplerinden George Sand gibi kadınların eserleri tercüme edildikçe aleyhinde yeni, eski hiçbir kişi ağız açmazdı. Fakat Rus müsteşriklerinden meşhûr “Madame De Lebedeff”un İstanbul’da oturduğu sırada ağızdan ağza dolaşan dedikodular pek ağırdı.

Bu ağırlığa muhitin şu terbiyesinin sebep olduğundan şüphe yoktur. Ahmet Mithat Efendi, bu kadınla dostluk kurarak Tercüman-ı Hakikat’da bazı eserlerini neşretmek ve hakkında mütalâa beyan etmek suretleriyle kadınlığa bir pâyeye vermek istedikçe zavallı Üstâd’ı arkadan arkaya itham edenler, hatta hafiyelerden:

- Rus casusluğu ediyor!

diye jurnal verenler bile olmuştu.”²⁹

Madam Gülnar’ın Türk Okuyucusu ve Aydın Çevresi Üzerindeki Etkisi

Madam Gülnar’ın basılan kitaplarına birer ön söz yazan Ahmet Mithat Efendi, ifade bakımından gerekli düzeltmeleri yapması ricasıyla bunların birkaçını daha Stockholm’de buldukları sırada kendisine verdiği bahsettiği Madam Gülnar’ın Türkçesinin üzerinde fazla kalem oynatmaya pek de ihtiyaç göstermediğini belirtir. Madam Gülnar’ın ifadesinin eserden esere gittikçe açıldığını ifade eden Ahmet Mithat Efendi, ufak tefek görülebilecek bazı hataları üzerinde yaptığı müdahale ve düzeltmeleri birer rötuş kabilinden sayar.

Madam Gülnar’ın 1890 yılında ilk gelişinde, kısa bir sürede ortaya koyduğu eserler II. Abdülhamit’e takdim edilerek, kendisine sultan tarafından ikinci rütbeden şefkat nişanı verilir. İstanbul’dan ayrıldığı sırada, Madam Gülnar’ın göğsünde söz konusu şefkat nişanını taşıyan resmi, Servet-i Fünûn

²⁸ Haz. Fatma Samime İnceoğlu-Zeynep Süslü Berktaş, *Fazıl ve Feylesof Kızım Fatma Aliye’ye Mektuplar* (Ahmed Midhat Efendi), İstanbul 2011, s. 85 (Fatma Aliye Evrakı, 14/174, 19 Teşrin-i evvel 1307/31 Ekim 1891)

²⁹ Ahmet Rasim, *Muharrir, Şair, Edip* (Haz. Kâzım Yetiş), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s. 196

mecmuasının bir nüshasının en başında övücü bir yazı ile yayımlanır.³⁰ Bunun üzerine Madam Gülnar, Kazan’dan bir teşekkür mektubu gönderir (Haziran 1891). Bu mektubu ve teşekkür yazısını yayımlayan Servet-i Fünûn, Madam Gülnar’ın göndereceği yazıları sayfalarında yayımlamanın kendileri için bir şeref olacağını ifade eder.³¹

Türk yaşayışını, aile içi hayatı yakından öğrenmek ve Türkçesi’ni daha da ileri ve kusursuz bir seviyeye çıkartmak isteğiyle İstanbul’a gelen Madam Gülnar, ayrıldıktan sonra da temas ve dostluklarını mektuplaşmalarla sürdürmüştür. Türk okuyucusu ve aydın çevresinde Madam Gülnar’ın etkisi de uzun süre devam etmiştir. Madam Gülnar’ın hayranlarından Mustafa Reşid’in, onun tavsiyesiyle kaleme aldığı *Muharrerat-ı Nisvan*³² adlı eserinin kendisine ithaf için yazdığı övgü dolu ön sözü buna güzel bir örnektir.

1890’daki gelişinde Tepebaşı’nda Hotel de Bellevue, 1891-1892’de Hotel de Londres’daki dairesinde belirli kabul günleri günleri düzenleyerek devrin edebiyatçıları, İstanbul’un seçkin aile ve münevverleriyle dostluklar kurmuş olan Madam Gülnar’ın hatırası kolay kolay unutulmamış, gördüğü ilgi sadece İstanbul’a geldiği vakitlerle sınırlı kalmamış, hakkında çıkan övücü yazı ve haberlerle II. Meşrutiyet yıllarında da devam etmiştir.³³

Çalışmalarını şarkiyat âlemine duyurmak isteğiyle sırasıyla 1897 Paris XI., 1899 Roma XII., 1902 Hamburg XIII. Ve 1905 Cezayir XIV. milletlerarası müsteşrikler kongrelerine katılan Madam Gülnar’ın hayatının 1909’dan sonraki yılları hakkında pek bilgi bulunmamaktadır.

SONUÇ

Türk dostları ile her zaman Türkçe konuşmaya ve yazışmaya özen göstermesi, ev içi hayatında çocuklarıyla beraber Türk kıyafetleri giymesi, bunu fotoğraflarla her fırsatta övünerek göstermesi Madam Gülnar’ın çok iyi bir Türk dostu olduğunu gösterir. Ülkemizde “fazıla-i müsteşrika”, “ekmel-i nisvân” gibi sözlerle yüceltilen Madam Gülnar’ın şahsına yönelik büyük sevgi ve saygıda onun yüksek kültür seviyesi kadar Türklüğe ve İslâmî değerlere karşı beslediği samimi ve sıcak duyguların payı son derece önemlidir.

Toplumsal kalkınma ve batı medeniyetine ulaşma yolunda kadına verdiği önem malum olan Ahmet Mithat Efendi’nin kalemiyle tanıtılışından itibaren

³⁰ *Servet-i Fünûn*, nr. 15, 1308, s.170-173

³¹ *Servet-i Fünûn*, nr. 19, 18 Temmuz 1308, s.220-221

³² Mustafa Reşid, *Muharrerat-ı Nisvan*, İstanbul 1313, s. 3-8

³³ Daha geniş bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Gülnar Hanım”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul 1996, s. 243-248

Türk aydınları, Madam Gülnar'da kadınlığın ilim ve kültürde yükselişinin ileri bir temsilcisini görmüş, onu kendi kadınıımız için bu yolda bir örnek olmasını düşünmüştür.

Madam Gülnar'ın çalışmaları, Türkiye'de Rus edebiyatını, Rusya'da ise Türk kültür ve edebiyatını tanıtmaya açısından da faydalı olmuştur.

Şarkiyat âleminin önemli isimlerinden Madam Gülnar'ın Türkiye'de tanınmasında, Türk aydını ve okuyucusu tarafından çok sevilmesinde Ahmet Mithat'ın önemi çok büyüktür. Çok yönlü bir şahsiyet olan Ahmet Mithat Efendi'nin Türk fikir, kültür, edebiyat ve sanat dünyasına bir katkısı da İsvaç'teki şarkiyat kongresinde tanıştığı Madam Gülnar'ı Türk okuyucusu ve aydın çevresine tanıtarak ve İstanbul'a davet edip eserler vermesini sağlayarak olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmed Midhat, *Avrupa'da Bir Cevlan*, İstanbul 1307 (1890)
- Ahmed Midhat Efendi, *Fazıl ve Feylesof Kızım Fatma Aliye'ye Mektuplar* (Haz. Fatma Samime İnceoğlu-Zeynep Süslü Berktaş), İstanbul 2011
- Ahmet Rasim, *Muharrir, Şair, Edip* (Haz. Kâzım Yetiş), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980
- Akün, Ömer Faruk, "Gülnar Hanım", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul 1996, s. 243-248
- Bekiroğlu, Nazan, "Unutulmuş Bir Müsteşrik: Olga dö Lebedeva/Madam Gülnar", *Dergâh*, nr. 46, Aralık 1993, s. 8-10
- Findley, Carter V. (Çev. Ayşen Anadol), *Ahmet Mithat Efendi Avrupa'da*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999
- Mustafa Reşid, *Muharrerat-ı Nisvan*, İstanbul 1313
- Okay, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1991
- Sevük, İsmail Habip, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, c. II, İstanbul 1941
- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman), c. 3, İstanbul 1979, s. 257-290

Tercümelere, Süreli Yayınlar

- Kar Fırtınası*, İstanbul 1307
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3683, 6 Rebiülevvel 1307/20 Teşrinievvel 1890-nr. 3691, 15 Rebiülevvel 1307/29 Teşrinievvel 1890
- Şair Puşkin*, İstanbul 1308

- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3745, 31 Cemâziyelevvel 1308/12 Kânunusâni 1891-nr. 3752, 6 Cemâziyelâhir 1308/20 Kânunusâni 1891
- Redd-i Renan. İslâmiyet ve Fünûn*, İstanbul 1308
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3789, 23 Receb 1308/4 Mart 1891-nr. 3795, 30 Receb 1308/11 Mart 1891
- İblis*, İstanbul 1308
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 3800, 7 Şaban 1308/18 Mart 1891-nr. 3824, 6 Ramazan 1308/15 Nisan 1891
- İlyas Yahut Hakikat-i Gına*, İstanbul 1309
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4041, 28 Cemâziyelevvel 1309/30 Kânunuevvel 1891-nr. 4054, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Kânunusâni 1892
- Famîlya Saadeti*, İstanbul 1309
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4069, 2 Receb 1309/1 Şubat 1892-nr. 4146, 29 Şevval 1309/26 Mayıs 1892
- Kont Tolstoy'un Avama Mahsus Hikâyeleri: İki Pir*, İstanbul 1309
- Tercüman-ı Hakikat*, nr. 4133, 18 Ramazan 1309/15 Nisan 1892-nr. 4146, 8 Şevval 1309/15 Mayıs 1892
- Servet-i Fünûn*, nr. 15, 1308, s.170-173
- Servet-i Fünûn*, nr. 19, 18 Temmuz 1308, s.220-221